

З першої чверті XII ст. династія князя Ростислава Володимировича, який отримав у спадкове володіння Перемишльське, Звенигородське, Тереховлянське, Галицьке та Берладське князівства від свого діда, великого київського князя Ярослава Мудрого, політично та економічно об'єднала ці державні утворення в досить могутню державу. Ця прикарпатська держава, Велика чи Біла Хорватія, сконцентрувалася навколо міста Перемишля, який у IX—XI ст. був політичним, торгово-економічним та культурно-релігійним, єпископським центром усіх цих великих одноетнічних територій від Сяну до Дністра.

Європейські джерела наголошують, що уже першого руського князя Ростислава Володимировича Перемишльського, який розгромив польські й угорські війська і тим самим зняв усі претензії сусідніх володарів на Прикарпатсько-Подністровські землі, європейські джерела титулували: «DUX RUTENORUM» — князем руським, а його сина, наступного перемишльського князя Рюрика Ростиславовича — «DUCES RUTENORUM» — герцогом Русі. Наступного володаря — князя Володаря Ростиславовича за з'єднання Прикарпаття з Подністров'ям європейські джерела титулюють «KONIG RUTENORUM», «REX RUTENORUM» — князем, королем Русі. Наступного правителя — князя Володимира Володаревича Галицького, про якого й піде далі мова, за об'єднання Прикарпаття та Подністров'я в одне князівство титулували «великий князь Галицький».

За свідченнями історичних джерел, князь Володимир Володаревич був законним сином перемишльського князя Володаря Ростиславовича та невідомої на ім'я дочки великого поморського князя. Точної дати його народження джерела нам не подають. Однак знаємо, що у 1122 році князь Володимир Володаревич був повнолітній, оскільки організував похід із батьковим полком на Польщу. В цей час йому могло бути близько 25 років.

Джерела, однак, фіксують точну дату його одруження з угорською принцесою Софією. Це 1132 рік. З угорських і татищевських джерел відомо, що угорська принцеса Софія, майбутня дружина князя Володимира Володаревича, народилася в 1098 році. Як наголошував київський дослідник Л. Махновець, вона була дочкою угорського короля Коломана (Кальмана-книжника) від першого шлюбу, сестрою угорського короля Стефана (Іштвана II) і зведеною сестрою Бориса, сина княгині Євфимії Володимирівни.

Таким чином, на час одруження князів Володимира Володаревича було близько 30 років. Якщо за дату народження Володимира взяти 1098 рік, хоча ряд інших дослідників вважає ним 1104-й, то він був приблизно в одних роках зі своєю дружиною, угорською принцесою Софією Коломанівною. Тоді певною мірою стає зрозуміло, чому в нього народився тільки один син Ярослав.

Історики вважають, що угорська принцеса Софія була дуже освіченою, знала багато іноземних мов, оскільки була дочкою найосвіченішого угорського короля на прізвисько «Кальман-книжник». Власне Софія як посаг привезла з собою в Перемишль до свого чоловіка князя Володимира кирило-моравське Євангеліє IX ст. з бібліотеки великоморавських князів, яку захопили прийшли угри. Євангеліє було в бібліотеці її батька короля Коломана.

В історичній науці це Євангеліє відоме як Галицьке, воно датується за першим записом у ньому — 1144 роком. На нашу думку, це Євангеліє було перевезено з Перемишля у нову столицю Галич 1144 року.

Отож князь Володимир Володаревич народився не пізніше 1098 року, а на час смерті в 1153-му йому було близько 55 років. Це був ще не старий князь, господар, полководець, політик, як наголошують літописи: «В час раптової смерті у 1153 році князь Володимир Галицький був у розквіті сил».

Після визволення батька Володаря князь Володимир весь час проводив у походах на Польщу. Війна загартувала його, додавала досвіду. Він зростає хоробрим воїном, який подавав приклад усьому своєму війську. Водночас, воюючи з Польщею, спираючись на Угорщину, князь Володимир Володаревич перебирав досвід політичного улаштування Польщі, Угорщини, одночасно ставав політиком європейського масштабу. Поряд була, окрім Польщі, Угорщини, і Чехія, на політичне улаштування якої, як вважав дослідник І. Лінніченко, орієнтувався князь Володимир Володаревич, що пізніше й позначилося на його одноосібному правлінні в Галичині. В цей же час, як наголошують вітчизняні та польські джерела, князь Володимир Володаревич не перебирав засобами задля отримання перемоги над поляками, був віроломним і жорстоким у веденні як внутрішньої, так і зовнішньої політики.

Польський хроніст Ян Длугош наголошував, що князь Володимир Володаревич виступає в джерелах як полководець у 1122 році, в час, коли польський король Болеслав III Кривоустий організував викрадення його батька — перемишльського князя Володаря: «В той же рік його син Володимир очолив великий похід руського війська на Вислівську волость. Завоювавши її, він почав вторгтися в інші польські землі, що змусило поляків відпустити князя Володаря Перемишльського». Польський історик Нарушевич, спираючись на свідчення літописця Яна Длугоша та невідомі польські хроніки, писав, що в наступному 1123 році князь Володимир за велінням батька — перемишльського князя Володаря зробив другий похід на Польщу. За те, що поляки мучили в полоні його батька, він своїми

ВОЛОДИМИР, КНЯЗЬ ГАЛИЦЬКИЙ:

ГОСПОДАР, ПОЛІТИК, ДИПЛОМАТ, ПОЛКОВОДЕЦЬ, ДЕРЖАВНИЙ СТРАТЕГ (1104—1153 рр.)

походами завдав польським землям великої шкоди. Ян Длугош наголошував, «що перемишльський князь Володар і його син Володимир організували ще два походи в 1024 році на прикордонні землі Польщі».

Згідно зі свідченнями літописів, які використав російський вчений XVIII ст. В. Татищев, «в 1126 році князі Володимир і Ростислав заратились один на одного. Володимир бажав стати столичним перемишльським князем, а Ростислав — заволодіти його уділом, Звенигородським князівством».

Усі прикарпатські князі — галицький Іван і тереховлянський Георгій (Юрій), а також великий київський князь Мстислав підтримували права князя Ростислава Володаревича на перемишльський стіл, оскільки він не мав абсолютистських устремлінь на володарювання в усьому Карпатсько-Дністровському та Дунайському регіонах.

Утвердження князя Ростислава Володаревича в Перемишлі всіх влаштовувало, як і великого князя київського, якому Ростислав Володаревич підтвердив свій васалітет, так і Георгія Васильковича Тереховлянського та Івана Васильковича Галицького, які фактично ставали незалежними регіональними князями і виходили з-під залежності Перемишля як столичного міста краю.

В цей же час утвердження свого зятя — князя Володимира в Перемишлі бажав його тесть, угорський король Коломан, який надавав йому в цій боротьбі за Перемишль військову допомогу. Однак князь Володимир Володаревич через блокування його політичних стремлінь всіма регіональними князями змушений був залишитися тільки князем звенигородським.

Сутічки через Перемишль тривали б ще довго, якби у 1128 році князь Ростислав Володаревич не помер. Тільки за таких обставин князь Володимир як старший у роді князя Володаря і повноправний спадкоємець став князем перемишльським і звенигородським.

Однак Подністров'я, яким володіли по праву і спадку його брати Васильковичі, він не наважувався підкоряти військовим шляхом, оскільки брати — князі Георгій Василькович та Іван Василькович були у своїх княжіннях спадковими володарями. В Галичі князював Іван Василькович, який після смерті брата Георгія став також князем тереховлянським.

Джерела не конкретизують, чим займався князь Володимир Володаревич, утвердившись у Перемишлі після смерті брата Ростислава у 1128 році. Однак відомо, що з 1134 року він брав участь в угорській міжусобиці, польсько-угорській війні на боці свого тестя — угорського короля. В зв'язку з цією війною він організував у 1135 році блискучий похід на Польщу, внаслідок якого, як наголошують польські джерела, захопив польське місто Вісліцу і всю Вісліцку область, повернувся в Перемишль з великим польським полком.

Польський король Болеслав III Кривоустий зробив три походи в Угорщину в 1132-му, 1133-му і 1134-му роках, та всі вони були неуспішними внаслідок нападу в тил Польщі зятя угорського короля — перемишльського князя Володимира. Ця допомога Угорському королівству відіграла велику роль у політичному житті Володимира Володаревича. Угорські джерела теж наголошують, що, відбивши напад поляків у 1135 році, угорський король і його зять галицький князь Володимир у великій битві розгромили поляків. В 1135 році вони вирішили завдати по Польщі вирішального комбінованого удару із Буди і Перемишля. В результаті цього угорці захопили всі прикордонні з Угорщиною польські області, а перемишльський князь Володимир Володаревич — Вісліцку область. Перед насту-

пальними угорськими та галицькими військами постало питання штурму Кракова, і тільки те, що за польського короля Болеслава заручився німецький імператор, який був посередником у мирних переговорах, врятувало Польщу від повного розгрому.

Мирний договір із Польщею було укладено 1136 року. За цим договором князь Володимир, забезпечивши собі тил зі сторони Польщі та Угорщини, вступив у досить дружні стосунки з новим великим київським князем Ярополком. Дослідник В. Татищев, спираючись на невідомі нам джерела, наголошував, що великий київський князь Ярополк в 1136 році вів війну проти Польщі за просьбою Володимира.

Руський літопис наголошував, що Ярополк хоча князував недовго — з 1132 по 1139 рік,

однак за час свого правління проводив політику єднання Руської держави, допомагаючи окрайним князям проти ворогів Русі. В 1136 році він знову надав допомогу галицьким князям, що забезпечило перемогу над польським королем Болеславом III Кривоустим. Перемогою під Галич було припинено агресію Польщі на Галичину. Ці напади, очевидно, й були передумовою перетворення окремих князівств Прикарпаття в середині XII ст. на могутню Галицьку державу.

Далі історичні джерела не конкретизують, чим займався князь Володимир Володаревич, утвердившись у Перемишлі. Скажімо, з угорських та польських джерел довідуємось, що він брав участь в угорській міжусобиці 1134 року, в 1135—1136 роках — у польсько-угорській війні на боці свого родича угорського короля. В 1136—1138 роках — у польсько-руській війні князь Володимир Володаревич зумів залучити на свій бік великого київського князя Ярополка.

Як відомо, після тяжких поразок угорців під Перемишлем від князя Володаря Ростиславовича був укладений мирний чи, як вважають дослідники, союзний договір. Його було підкріплено у 1132 році шлюбом сина князя Володимира з угорської принцесою Софією. Як відомо, в цей час союзниця Перемишльського князівства — Візантійська імперія все активніше проводила військові кампанії проти Угорщини. В час, коли угорці концентрували всі військові сили на кордоні з Візантією, перемишльські князі одночасно нападали як на Польщу, так і на Угорщину. Союзна угода і шлюб поклати край нападам перемишльських князів на Угорщину. Угорський король бажав бачити свого зятя на столичному перемишльському столі, в чому заохочував князь Володимира, і не тільки словами, а й наданням великої військової допомоги. Слід зауважити, що за нормами феодалного права старший син князя Володаря Володимира Володаревич повинен був успадкувати Перемишль, однак князь Володар при смерті, керуючись невідомо якими причинами, віддав Перемишль молодшому сину Ростиславу. Останній, як вважав галицький дослідник XIX ст. І. Шараневич, підтримав перемишльськими боярами, які знали властолітство князя Володимира, вирішив не віддавати старшому брату Перемишль. Військові дії не привели ні до якої переваги навіть попри угорську військову допомогу.

Історик І. Крип'якевич вважав, що організаторами ворожнечі між братами-князями були перемишльські та звенигородські бояри. На мирному з'їзді у місті Щирці 1127 року, як це засвідчує польський хроніст Ян Длугош, бояри з обох сторін безуспішно намагалися дійти згоди, і тільки смерть князя Ростислава Володаровича Перемишльського припинила міжусобицю в Галичині і заклала процеси подальшої централізації Галицької держави князем Володимиром Володаревичем Перемишльським.

Після смерті великого князя Ярополка в 1139 році в Києві починається міжусобна боротьба за великокнязівський стіл, яка тільки прискорила кристалізацію незалежної Галицької держави.

Як тільки на великокнязівському столі утвердився великий князь Всеволод Ольгович, князь Владислав Краківський зразу ж вступає з ним у дружні відносини. Союз був вигідний обом, оскільки краківський князь Владислав боявся своїх братів, а також галицьких князів, які підтримували опозиційних до його центральної влади регіональних польських князів. Союз нового великого київського князя Всеволода з князем Владиславом Краківським був скріплений шлюбом сина Владислава Болеслава з дочкою Всеволода Звениславою.

Після того київський князь Всеволод захотів відібрати у князя Ізяслава Мстиславовича Во-

линське князівство. Це зовсім не влаштовувало галицьких князів і вони виступили проти Всеволода. З'єднання Київщини і Волині в одних руках дуже налякало прикарпатських князів Володимира та Івана й змусило їх ще більше консолідуватися. Вони дипломатичним шляхом забезпечили безпеку своїм князівствам. Як наголошував історик Д. Зубрицький, «галицькі князі замість того, щоб битися з волинським князем Ізяславом Мстиславовичем, подружилися з ним і повернулися з походу проти нього додому. Поляки, не задовольнившись ходом війни, лиш пограбувавши околиці міста Володимира, повернулися в Польщу». Ось так закінчилась війна нового великого київського князя Всеволода в 1140 році проти Волинського князівства.

Аналогічні процеси в цей час відбувалися і

в Польщі, Угорщині, Німеччині, де кожний володар мав своє князівство, однак був співправителем держави. Галичина в цьому питанні не виняток — князі Володимир та Іван фактично були співправителями Галицької держави. А до них такими ж співправителями були їхні батьки, князі Володар Перемишльський і Василій Тереховлянський.

Смерть у 1141 році Івана, князя Галицького і Тереховлянського, дозволила князеві Володимиру Перемишльському стати єдиновладним володарем Галицької держави. Він злучує всю велику територію чотирьох князівств, що простягнулась від Карпат до Дунаю, в одну етнічну, політичну, економічну та культурно-релігійну інфраструктуру, яка проглядається з епохи Великої чи Білої Хорватії V-X ст. на території Прикарпаття та Подністров'я.

Руський літопис так описував подію переходу столиці з Прикарпаття в Подністров'я: «Сього ж року преставився у городі Галичі Василькович Іван і взяв волость його Володимирський Володарович. Сів він у обох волостях Галицькій і Перемишльській, князюючи в Галичі».

Однак абсолютистській владі галицького князя Володимира Володаревича у 1141 році перешкоджав племінник і васал князь Іван Ростиславович Берладський, хоча, на перший погляд, він виявив повну покору і васалітет могутньому стрію — князю Володимиру Галицькому.

Володимир володів у 1141 році всіма ключовими центрами: Перемишлем, Звенигородом, Галичем і Тереховлем, а князь Іван Ростиславович з волі стрія Володимира — тільки Берладським князівством, яке у нього після 1141 року було відібрано, а йому надано Звенигородське князівство для того, щоб перебував у полі зору князя Володимира.

Таким чином, внаслідок перенесення столиці князем Володимиром Володаревичем з Перемишля в Галич територія Прикарпаття і Подністров'я з 1141 року називається Галичиною, яка дуже швидко внаслідок військово-політичної та торгово-економічної діяльності її енергійного князя Володимира Володаревича отримує єдину політичну, етнічно-культурну, релігійну та економічну інфраструктуру по всіх басейнах рік від Сяну до Дністра, від північних схилів Карпат до басейну рік Дністра, Прута, до Причорноморського побережжя та Подунав'я.

У цей час як східні, так і західні сусіди зазнали від галичан військової поразки: Київське князівство — на Рожному полі, Угорське королівство — в битві під Перемишлем. Якщо врахувати агресивність галичан щодо Польщі, вторгнення перемишльського та тереховлянських князів, в тому числі з половцями, в Польщу, то можемо наголосити, що Галичина в час об'єднання в 1141 році справді, як зазначав Руський літопис, «славилася тишиною, спокоєм».

Слід наголосити, що самодержавному правлінню князя Володимира Володаревича Галицького зразу по його утвердженні в чотирьох князівствах почав протидіяти великий київський князь Всеволод Ольгович. Щоб приборкати непокірну Галичину як із заходу, так і зі сходу, князь Всеволод Київський пішов на зближення з Польщею і в 1142 році уклав із великим краківським князем Владиславом II військово-політичний союз. Син краківського князя Владислава одружився з княжною Дзвениславою Всеволодівною. Після укладення київсько-краківського союзу почалася війна в Польщі, в якій на боці великого київського князя Всеволода брав участь і князь Володимир Галицький.

Віктор ІДЗЬО.

(Закінчення читайте у номері за 2 березня)